

HAN DUVARLARI *GİBİ...*

Gülcan B. ÇOLAK*

Özet

Dil üzerine bir konu belirleyip bilimsel bir yazı yazmak için yola çıkmayı düşünen bir yolcu, Türk dilinin binlerce yıllık kelimeler coğrafyasında zihinsel bir yolculukta bulur kendini. Kelimelerin gizemli ve “Beni çöz!” diyen bakışlarıyla esriyen yolcu, onları anlamlandırarak ayılmaya çalışır. Birleşik eylemler, ikilemeler, soru cümleleri, yapım ekleri, kelime kökleri, zaman ekleri sağanağında, yalnızca kendini ıslatanlarla söyleşir.

Witgenstein’in Cambridge’de dile getirdiği “Benim yapıtlarım, biri yazılı olmayan iki bölümden oluşur. Önemli olan bu yazılı olmayan bölümdür.” sözleri, Türkologlar için de geçerlidir ve her âlim, yazma sürecinde bu “yazılı olmayan” kelimelerinin yolcusudur.

Anahtar kelimeler: yinelemeli birleşik eylem, yinelemeli zarf, “dur-“ yardımcı eylemi, soru cümleleri, etimoloji, {-Aş-} yapım eki, {-AcAk}eki, geniş zaman eki

Abstract

A traveller, who think about a trip to write a scientific writing after determining a subject on linguistic, find herself in a mind trip to the geography of thousands years vocabulary of Turkish language. She become drunk under the mystic looking of vords calling “Solve me!”, and tries to sober up by trying to give them meanings. Under the rain of compound verbs, question sentences, derivatioal affix, root and tenses, she only make converstion with the ones that can wet her. The words of Witgenstein’s “ My work of arts consist two parts one of them is not in written form. That unwritten part is the important part. ” are also true for Turkologists and every scholar is a traveller of those “unwritten” vords.

Key words: compound verbs, compound adverbs, question sentences, etymology, {-Aş-} affix, the future tense, the simple present tense

* Gazi Üniversitesi, Türk Dili Bölümü/ Ankara

Giriş

Nasıl başlamalı?

Günlerdir ara ara sordum: Nasıl başlamalı? Saatlerdir sık sık ve dakikalarca sürekli... Nasıl başlamalı?

Aylardır zihnimi meşgul eden “serseri” kelimeler... Nereye varacaklarını, hangi soruya yanıt hangi yanıtı soru olduklarını, bir denemeyi mi, bir hikayeye mi, yoksa bir makaleyi mi kendilerine mekân belleyeceklerini bilmeyen, yalnızca “olduk”ları için tutunmaya çalışan kelimelerim...

Nice kelimeye mezar olmuş kalbimin bir yol kıyısına mı gömseydim onları? Gelip geçen diğer kelimelerin bir kez daha “fanilik”le yüzleşmeleri, bir yandan da canlı oluşlarının gerçekliğiyle kendilerini iyi hissetmeleri ve “ölüler”e rağmen kendilerini iyi hissetmenin verdiği vicdanî rahatsızlığı gidermek için okuyacakları birkaç mistik şiir adına, gömse miydim?

Gömerdim de... ki hayat taşıyor bütün ihtimalleri...

“Asıl olan sormaktır, sorup deşmektir, gerçek sanılanı, öylece yaşanılanı, hatta gerçek olanı ani bir sarsışla kanatmaktır, şaşırtmaktır, bulunca biter, tutunca anlam sislenir.” gibi yanıtlar verip kendime, belki de oyalayıp kendimi, gömebilirdim de...

Esrimişlerin, kendi derinliklerine biraz daha dalıp “anlaşılma”ya ve “onaylanma”ya o en fazla susadıkları, en fazla çocuk kaldıkları, zihinlerinin hatıra defterlerinde saklanan kelimelerine eksik olan sesi katmak için yandıkları “anlar”ına benzer bir ruh hâline bürünüp şöyle de pekiştirebilirdim kandırmacamı: “Bak şimdi, anlıyor musun, diyorum ki, asıl olan nedir biliyor musun? Heyecandır! Dilinin ucundaki kelime heyecandırıyor mu seni? Ellerini titretiyor mu?” Susmazdım, sarhoşum ya, sabaha dek dinlesin isterdim beni: “Kokmuş ve mikrop yuvası parayı uzatıp, hayranlıkla uzandığın kitabı almanın, neresinden başlayacağını bilemeden onu aralamanın heyecanı; üç beş kelimeyi art arda getirip de, işte müzik, işte ritim, işte hayat demenin heyecanı; sevgilinin yanağındaki kimsenin çözemediğine inandığın hatları okumanın heyecanı... Oysa bunlar ne kadar sıradandır: Kitap satın alıyor, cümle kuruyor, bu da bir yanak... Öyle değil, değil işte! Anlıyor musun? Sıradan olanı senin için özel kılan, senin kılan, hayat kılan, heyecandırmasıdır!” Bunları da söyledikten sonra, “Ben bu kelimeleri benim kılmakla doydum.” diyerek, onları gömmeye iyice karar verip, çukuru; kalbimin anayollarına ya da virajlı köy yollarına bakan bir tepeye mi kazsam diye düşünür, hiçbir şekilde bu yazıyı yazmama da gerek kalmazdı; ama...

Bir heyecan, tüm bu düşüncelere baskın gelmeseydi eğer...

Buna bir fantezi de diyebiliriz, bir düş, bir acaba, bir denesem mi?

Han Duvarları gibi bir şey... Bir yolculuk... Gördüklerinin hiçbirini tutmamak, alıp cebine koymamak, diğer zihinlerin onlar için ne düşündüğünün

onun hakkında ne gibi sonuçlara vardığının çok da ardında gitmemek; yalnızca görmek, hissetmek, yaşamak, içsel yolculuğunun bir tamamlayıcısı olarak sarılmak ona, gurbette gibi bir şey...

Hani bir minik tablo gelir hediye... Onu nereye koyacağını bilemezsin. Masanın üzerine koyar, karşısına geçersin, bakarsın, hayır, olmadı... Evin duvarlarında gezdirirsin. Hayır, burası da değil... Mutfak, salon, yatak odası... Masa, vitrin, duvar... Alır onu, bir gün uygun bir yere tutturabileceğini düşünüp çekmeceye atarsın ve o, yıllarca çekmecede kalır. Öyle bir yazı benim fantezim... Tek başına, bir yerle, bir kimlikle kompozisyonu olmayan; ama çekmecede saklanacak kadar da “anlattıklar”ı olan bir yazı...

Bilimsel konulara el atması dolayısıyla makale; ama o konularda kendinden önce kimin ne söylediğine değinmediği, dipnotları olmadığı, verileri toplayıp, sonuç olarak, aklımız ve mantığımız da kabul ettiği üzere havasında “Bu da böyledir!” demediği için de makale olmayan bir yazı, ah bu beni nasıl da heyecanlandırıyor. Bu yüzden, böyle bir eğilimim olduğundan, belki de ben öyle olduğumdan, iki yıl önce, Wittgenstein’in Tractatus adlı eserinin önsözünde, şu sözlerini okuduğumda, “İşte bu! Bu! Ne müthiş bir ifadedir bu!” diye haykırma sevine nafi bir istekle ona sarılmak istedim:

“Çabalarımın başka düşünürlerinkilerle ne ölçüde çakıştığını, ben yargılayacak değilim. Hem, burada yazdıklarım, tek noktalarda hiçbir yenilik savı taşıyor; bu yüzden de hiçbir kaynak belirtmiyorum, çünkü düşündüğümü benden önce bir başkasının düşünmüş olup olmadığı, benim için fark etmiyor.”

Diğerlerinin neler söylediğinden uzak duruşun amacı, cahilliğe övgü olarak okunmamalı: sadece bazen haberdarlığın; insanı kunt, ilhamsız bir mantığın güzergahına düşürebileceği korkusu...

Şairin derdi, kelimeleri çağırarak değil miydi ve geldiklerinde onlar, şairin olduklarında, daha kime neyi nasıl ne adına kanıtlamalıydı... ki kelimeler... Sus!

Neden Han Duvarları gibi?

1) Anadolu coğrafyası, yolculuk esnasında görülen ya da hissedilen insan suretleri, onların tene yel gibi işleyip geçen hikayeleri ve yolcu...

Kelimeler coğrafyası, yolculuk esnasında kelimelerin gizem taşıyan hâlleriyle bakışma, anlama sevdasıyla onların ruhuna yakınlaşma heyecanı ve yolcu...

2) At arabası ve üç günlük bir yolculuk... Nesnelliğin; şairin etkilenmeleri, duyumsamalarıyla birlikte yerini öznelliğe vermesi; hayaller ve lirizm...

“Bilimsel yaklaş, öyle ele al ve de yöntemince, kanıtlarınla, planlı, duygularını ve yaşadıklarını katmadan anlat.” diyen aklıma boyun eğemeyişim biraz, biraz da tutkudan olsa gerek...

3) Yolculuktaki gurbet duygusu....

Kim kelimelerin sürgünü değil ki?

4) Kendi içinde hareketli; fakat dıştan fotoğraf karesi kadar sabit olan manzaranın, nice yolcuya nasıl ki anlattıkları farklı ise, onlar nasıl ki görüp duyduklarını farklı kelimelerle dile getirebilir ise, hatta birçok yolcu gözle görünen elle tutulan gerçeği aynı şekilde ifade edebilirse de, bu tekrar; Faruk Nafiz'i yolundan ve kelimelerinden asla vazgeçirememiştir.

İlk insanların bildiklerine kıyasla ne kadar da bilgeyim; 3000 yılının insanlarına göre ise ne kadar cahil... Ortak bir yanımız var: En iyi, yaşadıklarımızı biliriz. Hiçbir hak ve iddiası olmayan bu yazının, bir ricası var belki de: Bilgiyi hissedeyim...

5) Şair yalnızdır, yabancısıdır, bir İstanbullu'dur Anadolu'da.

Binlerce yıldır yaşayan bir dil ve onu taşlarda, kağıtlarda ölümsüzleştiren, boşluğa mırıldanan, haykıran, üfleyen, savuran nice nice insan... Böyle bir derinlik ve yayılma, dil'in binlerce hâli içinde o kadar habersiz, o kadar yalnız, dilsiz ve yabancıyım ki...

I

*“Yağız atlar kişnedi, meşin kırbaç şakladı,
Bir dakika araba yerinde durakladı.
Neden sonra sarsıldı altımda demir yaylar,
Gözlerimin önünden geçti kervansaraylar...”*

Yüksel lisans, ardından - hâlâ yılmamışsa, “Kitaplara gömülmeden hayatın eğlenceli renklerine karışamıyorum, şu tezi bitireceğim diye kendim başta olmak üzere çevremdekileri ihmal ettim, hadi diyelim ki hepsini başardım profesör olacağım da ne olacak yani, gençliğimi böyle gündelik hayatın uzağında mı geçireceğim, ne kadar da can sıkıcı işler kardeşim bunlar, yoruldum, asıl olan benim, ben! İmdaat!” cümlelerine yenilmemişse – doktora yapacak birine, özellikle bir bayana tavsiye edilen cümlelerden biri de şudur: “Doktoran bitene kadar çocuk yapma!”

Akademik hayata başlayan birçok insan da, bu cümleyi dikkate alır ve gecelerin uykusuzluk nedeninin, “okunması ya da yazılması gereken makale“ olduğunu düşünüp “çocuk fikri”ni fikir olarak korumayı tercih eder. “Ay yok, çocuk sahibi olmayı şimdi düşünmüyorum; aslında çok istiyorum da ama şimdi düşünemem, anlıyor musun? Bizimkiler de, oğlum kızım daha ne kadar

okuyacaksınız, ne bitmez okulmuş bu sizinki de, torunları kucağımıza alamayacak mıyız, diyor ama...!”

Eğer tavsiyeye uymamış, biri yüksek lisans biri doktora çocuğu olmak üzere bir iki tane doğurmuş bir kadınsa o, onun “Hepsini bir arada yaptım ama... Sen bir de bana sor. Şu belimdeki ağrılar, safra kesesi, dalak, tansiyon...” ile başlayan cümleler kurması ihtimal dahilindedir.

Bir heykeltıraş eseri bitene dek çoğu kez elleri çamurlu ve üstü başı lekeli yaşamak durumundadır ve yaptığına inanmış, onu içine sindirmiş, onunla bütünleşmiş bir sanatçı, asla ellerinin çamuruna takılıp kalmayacaktır. Her şeyde olduğu gibi bir insanın dünyaya gelişine vesile olma zamanlama da bir tercihe, bir yaşam biçimine “inanma” meselesi...

Şimdi senin bu yazdıklarının “Türk dili” ile ilgisi nedir sayın hocam? Kelimelerinle işgal ettiğin bu köşeyi, bir gazetenin “Evlilik ve Çocuk” sayfasına çevirmenin mantığı ne dostum? Bu ne cüretkârlık?

Sakin ol, akademisyen dediğin neticede bir insandır ve onun düşmemesi gereken en tehlikeli güzergahlardan birinde de, “insanî” yönünü ihmal etme, en yakınındakilere dokunmaktan alıkoyacak kadar ilme gömülme, diyeceğim o ki “unutma” yer alır.

Ne yapmak istiyorsun? Akademisyenler için hayat kılavuzu mu tasarlıyorsun? Hayata kılavuzluk mu olur? Nereye bağlayacaksan söyle artık...

Tamam öfkeli! Benim bir minik sultanım var, iki yaşında... O doğmasaydı, daha başarılı bir öğrenci mi olurdu, diye sormuyorum; çünkü biliyorum ki, ihtimallerin hayat içindeki hacmini hiçbir fizik kanunu belirleyemez. Neticede hepimizin boşlukları var ve kimi ilimle, kimi filimle dolduruyor kendini. Sabahları onun kokusuyla doldurup ciğerlerimi, öyle çıkıyorum evden, kendimi taptaze hissediyorum. Akşam “-malılar, -meliler, -acaklar, -abilirler, -salar, -seler”le biraz karışık ve durgun dönüyorum, ona bir sarılıyorum, bir gömülüyorum, hayat pırıl pırıl anlamlar kazanıyor.

Derste anılarını, eşini, çoluğunu çocuğunu, askerlik anılarını, o da olmazsa bir fikra anlatan hocalara benzedin. Ne oldu, “yazı”yı mı kaynatıyoruz?

Tamam o uyuyana kadar çalışamıyorum, üstelik o, arabayla gezerken uyuyor ancak. Saat 9.30 gibi arabadaki koltuğuna kuruluyor, ben yanına oturuyorum elimde emzik ve biberonla, babamız da 30 km. hız sınırı içinde şoförlük deneyimlerini arttırıyor. Deneyim de bir yere kadar...

Ben gidiyorum, seninle dil üzerine konuşacaktık, senin bir ninni söylemediğin kaldı. Yok yok, gerçekten de kadınlar ya ilim yapmamalı ya da çocuk...13 Mayıs 1938’de Prenses E... ve başka üç kadınla birlikte öğle yemeği davetine katılan ve onlarla aşktan, evlilikten, güzellikten, başarılı erkeklerden ve boşanmadan söz eden Yahya Kemal’in, bu sohbetten sonraki fikri nedir biliyor

musun? “Bir erkek kadınlar arasında vakit geçiremez. (Onlar) ne kadar tecrübeli olsalar yine fikir insanı olamazlar. Kadınlar yalnız ve yalnız doğurmak anne olmak çocuk büyütme için yaratılmışlardır. Bu vazifelerinden gayri bütün işleri ve fikirleri haşviyattır. İşte bu öğle yemeğinde hâsıl ettiğim fikir.” Ne kadar da doğru demiş üstat! Senin de kelimelerine “annelik”in gölgesi düşmüş! Yazının girişi beni biraz da umutlandırmıştı; ama yok yok, sen şimdi “kazandibi” tarifi verecek gibi bakıyorsun.

Bu tartışmaya girmeyeceğim seninle, hem ben Prenses E... değilim sen de Yahya Kemal... Geçende arabadayız yine, şoför mahallinden gelen “Uyudu mu?” mırıldısına, aynı ses ayarıyla yanıt verdim: “Uyudu uyuyacak!” Öne doğru eğilerek söylemişim ve bir süre öylece kaldım. Uyudu uyuyacak... Eveet, ...{-TI} ...{-AcAk}... Gülümseyerek yaslandım. Bu nedir bu? Bir ikileme mi? Birleşik eylem mi? Elimi çenemin altına koydum, biraz kafamı kaşıdım: “*Gitti gidiyor, geldi gelecek...*” Bir eylemin gerçekleşmek üzere olduğu anlamı var. “*Anladı anlayacak.*” Olmasına az kaldı, gerçekleşmesi çok yakın anlamları... Demek ki şöyle bir kalıp mevcut: “EylemX+{-TI} EylemX+{-AcAk}” ve “EylemX+{-TI} EylemX+{-yor}”

Peki “*Yemiş yemiş bitirmiş akşama sancı başlamış.*” ya da “*Uçtu uçtu kuş uçtu.*” cümlelerindeki geçmiş zaman kipinde çekimlenerek yinelenen eylemler için ne diyorsun?

Yüklemi niteliyor sanki. “*Yürüdü yürüdü bir dağa vardı.*” Evet, burada yüklemi nitelendiren bir zarf; fakat “*Uçtu uçtu kuş uçtu.*” cümlesindeki yinelemeli zarf gibi durmuyor. Uçabilecek çeşitli varlıklar vardır ve bunların içinden kuş uçtu gibi mi desek...

Uçacak kaç varlık olabilir ki? Yanlış yorumluyorsun!

“Ne uçtu bil bakalım, evet tahmin ettiğin gibi kuş uçtu.” anlamı yok mu diyorsun bana? Bu sanki çocuklarla iletişim dilinde rastlanabilecek bir dil kullanımı. Çocuğunun gözlerinin içine bakıyorsun ve o zaten senin geldiğini görmüştür; ama safça ona diyorsun ki: “*Geldi geldi anne geldi.*”

Peki bunları kelime grubu olarak hangi sınıfa koyabiliriz?

“EylemX+{-TI} EylemX+{-AcAk}” ve “EylemX+{-TI} EylemX+{-yor}” kalıbı yinelemeli birleşik eylem olabilir. “*Yemiş yemiş bitirmiş akşama sancı başlamış.*” ve “*Yürüdü yürüdü bir dağa vardı.*” cümlelerindeki gibi kullanımlar da yinelemeli zarf olabilir. Bu gibi kullanımların örneklerini çoğaltabiliriz: “*Uyuyacak uyuyacak büyüyecek.*”

“*Uçtu uçtu kuş uçtu, geldi geldi anne geldi?*” kullanımları?

Karar veremiyorum. İkileme olduğu kesin de cümledeki görevi ne? Zarfa yakın duruyor.

Bak baş edemiyorsan “cümle dışı unsur” diyelim, bu işi de çözelim. Sen de yorulma ben de.

Olmaz, hem cümlelerin dışında olan unsurun cümlede işi ne? Gel biz şimdilik bu terime de “çağrışım ögesi” diyelim. Sonra belki de onun kendisi üzerine daha derinlemesine paylaşırız.

Evet?

Evet?

Öge olarak ne diyeceksin?

Şimdilik şartlara dair imada bulunmasından dolayı zarf diyorum; ama tereddütlüyüm.

Buradaki ikilemeyi ayrı bir cümle olarak mı değerlendirsek? “Uçtu uçtu” yüklem; uçan ne, bilip de bilmemezliğe vurduğumuz anlamından dolayı gizli bir “o”, özne; diğer “uçtu” ikinci cümlelerin yüklemi, “kuş” da özne. Bak şimdi aklıma bir de “*Bula bula* bunu mu buldun?” gibi bir ifade geldi. Buradaki yineleme “*Seve seve* yaparım.”dan farklı, tam bir zarf değil. “*Ala ala* bu hasta kuşu mu aldın?” diye al sana başka bir kullanım. Buradaki ikilemeler nedir? “*Geldi geldi* anne geldi.”deki gibi bu ikilemeler de, “seçenekler”in olduğunu ifade ediyor. Bu tarz ikilemeler, her ne kadar “*Ağlaya ağlaya* uyudu.” cümlesindeki farklı anlam taşısa da, zarf da olabilir şimdi.

Evet olabilir. Senin bu verdiğin kalıplaşmış ifade biçimlerine, “*gelir gelmez, bakar bakmaz*” da olduğu gibi bir eylemi geniş zamanda olumlu ve olumsuz; “saat beş *oldu olmadı* ki zil çaldı.” cümlesindeki gibi yine bir eylemi görülen geçmiş zamanda olumlu ve olumsuz çekimleyerek “o an” anlamı, “*Oldu olacak* bir de araba alsaydın.” ifadesindeki gibi görülen geçmiş ve gelecek zamanda çekimleyerek de “yaptığına ek olarak” anlamı veren kullanımları da katabiliriz. Gel bu konu üzerinde kesin bir yanıt adına daha fazla konuşmayalım. Çok dağınık ele alıyoruz, zihnimiz dipten gelen akımlarla daha karışıyor, sistematik düşünmeliyiz. Hem bir “Uyudu uyuyacak.” cümlesinden hareketle nereye varmaya çalışıyoruz? Bu kullanımlar anlamsal yönden uygun ve layık oldukları raflara yerleşecektir, çoğu yerleşmiş aslında, eksik olanlar da tamamlanacak ve yeni ifade biçimleriyle zenginleşecektir de. Ben sana başka bir soru sorayım.

Biraz durgunlaştım, canım sıkıldı, içim daraldı; ama sor bakalım.

“dur-“ yardımcı eylemiyle nasıl eylemler kurarsın?

Asıl eyleme {-(y)A} ya da {-(y)Ip} eylem zarfı eki getirilir, sonra “-dur-“ eylemiyle birlikte birleşik eylemimiz çekimlenir ve eylemin sürmekte olduğu anlamı taşır. Asıl eyleme eylem zarfı eki getirmeden geniş zaman ya da görülen geçmiş zamanla onu çekimleyip de kullanabiliriz. “Anlatır *durur*, konuştu *durdu*.” gibi. Yine bu tür kullanımlarda da süreklilik anlamı var.

Peki “Zeynep, ağlasın dursun.” için ne söyleyeceksin?

Nasıl olur? Nasıl önemsemem? O ağlayıp duracak ben de seyredeceğim öyle mi?

Cümlelerin anlamına takılma, “Konuşsun dursun, sen konuş dur.” gibi kullanımları kastediyorum.

Tamam, “umursamazlık” var anlamında, eylemin arkasında “O yaptığına anlamsızca devam etsin, hiçbir faydası yok.”, cümlesi var. Buna benzer bir anlam “Gelirse gelsin, bakacaksa baksın” ifadelerinde de var. Alınma ama, bir şeyi merak ediyorum, sormadan edemeyeceğim.

Şimdi bana “sormadan edemeyeceğim”deki “et-“ eylemini sorma da...

Yok yok, nasıl desem... Sen bu kelimelere niye böyle takıntılısın? “Bu kullanımın özünde ne var, kökü ne, ekin işlevi ve kattığı anlam nedir?” gibi sorular, deliliğine kılavuz olmasın.

Bunları bana mı diyorsun?

Kimin kime dediği karıştı, biliyorsun!

Haklısın da, kendin farklı mısın?

Senden konuşuyoruz, beni karıştırmamak... İçimizden biri “normal”i oynamak durumunda.

...

Evet, susma, biliyorum, hemen bir çırpıda yanıt vermek zor olabilir. Hevesini kursağında mı bıraktım? Aslında seni düşündüğümünden bu konuyu açtım, beş on seneye kalmaz, sen kendi kendine konuşup “Şu nasıl, bu nerden gelmiş, amaç ne?” gibi sorarsın. Hani deli derler sana.

...

Evet? Bir şey demeyecek misin?

Şu disketlerin altındaki kitaplar arasından Baudelaire’in Paris Sıkıntısı’nı verir misin?

Tabi, buyur.

Dinle, okuyacaklarım sorunun tam yanıtı olmayabilir, zaten bu sorunun tam bir yanıtı da yok. Bu bir yaşam biçimi... Kapıldığımın kokusu içinde gözlerini kapamak gibi, bugün kelimeler, belki yarın...

“Vauvenargues, genel bahçelerde her şeyden çok hayal kırıklığına uğramış hırsların, bahtsız mucitlerin, ham kalmış ünlerin, kırık gönüllerin, bütün o gümbürtülü ve kapalı ruhların; içlerinde hâlâ bir fırtınanın son solukları homurdanan, neşelilerin, âvarelerin arsız bakışlarından uzaklara çekilen ruhların dolaştığı yollar

bulduğunu söyler. Hayat kötürümlerinin buluşma yeridir bu gölgeli köşeler.

Şair ve filozof, doymaz tahminlerini daha çok bu yerlere yöneltmekten hoşlanırlar. Burada bir otlak bulacakları şüphe götürmez; çünkü uğramaya gönül indirmedikleri bir yer varsa, o da az önce çıtlattığım gibi zenginlerin sevincidir her şeyden önce. Boşluk içindeki bu gürültüde hiçbir şey çekmez onları. Buna karşılık, zayıf olan, batmış, dertli, öksüz olan şeylere karşı konulmaz bir şekilde sürüklendiklerini duyarlar.

Görmüş geçirmiş bir göz hiç aldanmaz bu işte. Bu katı ya da yıkık çizgilerden, bu çökük ve donuk çarpışmanın son parıltılarıyla parlak gözlerden, bu derin, sayısız kırışıklardan, bu alabildiğine ağır ve sarsıntılı yürüyüşlerden, aldanmış aşkın, kadri bilinmemiş bağlılığın, ödüksüz kalmış çabaların, sessizce, alçakgönüllülükle katlanılmış açıklık ve soğuşun sayısız efsanelerini çıkarırlar hemen.”

Bu jestin karşısında susacağımı düşünüyordun değil mi?

Kelimeler, kelimelere gebedir. Bu doğurganlıkta, sandığın gibi düşünmüş olup olmamamın ne önemi var? Sen, ağzındaki baklayı çıkarsan da, çok oyalanmasak bu yokuşta?

Bu sohbete çocuk sahibi olmakla başladık. Bu deneyimim sayesinde kafama takılan bir başka konu var da... Hani mevzu kapanmadan ben de söyleyeyim dedim.

...

Çocuğun uyanmış, yanına gitmişsin ve ona sevgiyle gülümseyerek: “Uyandın mı bebeğim?” diyorsun. Onun uyandığını görmüş biri olarak aslında ona soru sormuyorsun; ama bu cümleye “anlamına göre” soru cümlesi diyorlar.

Derdin ne?

“Kahve içer misin?” cümlesinin anlamında “soru” değil; “teklif” var.

...

“Ona kaç kez söyledim.”, “Sen daha yemeğini yemedin mi?” gibi cümlelerde “sitem” var; “Sen bu şarkıyı şimdiye dek nasıl duymazsın?”, “Şimdi sen bana adamın üçle beşi toplayamadığını mı söylüyorsun?” cümlelerinde de “şaşkınlık” anlamı var.

...

Ben cümleler kurarım, birlikte sınıflandırırız, olur mu? Bak bu cümlede de “teklifi onaylatma” var.

...

Senin suskunluğun karşısında benim cümlelerim “gevezelik” kisvesine bürünüyor. Konuşsana!

Ne yapmaya çalışıyorsun? Zihnimin en bulandığı; tanımlamalardan uzak kalmak; kelimeleri de, onların bağlamlarını da yapılarını da hikayelerini de, her şeylerini unutmak istediğim bu “kopuş” anında hangi amaçla böyle bana yükleniyorsun?

Haklısın. Ne demiş Wittgenstein, “Dili, dille anlatmaya çalışmak, maşayla maşayı tutmaya benzer.” Başka ne demiş: “Konuşulamayan konusunda susmalı” demiş. Bu “an”ın “kopuk”luğuna sığınıp kaçma! Mesele “an” değil! Dile özgü tanımlamalara, sınıflandırmalara, etiketlemelere, kesinlik taşıyan açıklamalara bulaşmanın, seni her zaman nasıl ürküttüğünü biliyorum. Buna karşı üstüne üstüne gidiyorsun korkunun. Neden? Hayal, heyecan ve oyun! Sen de biliyorsun ne kadar üstüne gitsen de zihninin bulvarlarına ellerin boş döneceksin. Dilinde biraz oyun yorgunluğu, biraz macera tadı kalacak, belki biraz da “keşke”... İtiraf et, derdin “dil”i çözmek değil; dilin ruhu sayesinde “hayat”ın “düğüm”lerinde heyecanlar tatmak... Bu yüzden, senin oyundan eve çağrılmış çocuk hüznüyle yüklü bu duruşunu fırsat bilip, bile bile üstüne geldim. Biliyorum, soruyorsun: “Peki neden?” Diyorum ki, bu da bir nevi oyun!

İyi de neden?

“ Ben ve benim gibi, kabuslarından başka kaybedecek bir şeyleri olmayan ruh proletaryası, bu dünyadaki yerini ancak büyük oyunun içinde bulabilir. “

Oğuz, ATAY, Tehlikeli Oyunlar

II

“Her tarafta yükseklik, her tarafta ıssızlık

Yalnız arabacının dudağında bir ıslık!

Bu ıslıkla uzayan, dönen, kıvrılan yollar,

Uykuya varmış gibi görünen yılan yollar.”

Gündüzü ele geçirmiş güçlü seslerin, geceyi adam yerine koymayıp sustukları, çekip gittikleri ve zayıf seslerin de; Dostoyevski’nin Yeraltından Notlar’ındaki, hakim ve güçlü sınıfa karşı iğreti, ezik duran, kendi karanlığında sesini bulan kahramanın ruh hâline benzer bir edayla çınladıkları, tonlarını dile getirebildikleri, öylece varolabildikleri bir zamandı... Gece saat iki...

Bahçeye çıktım, ay nasıl da kışkırtıcı... Ne zamandır dinlemediğim sesler geliyor kulağıma. Uzaklar da yakın bu ıssızlıkta ve uzaklarda köpek havlamaları. “Dalaşıyorlar.” dedim. Dilime “dalaşmak” dolaştı.

Kök ne?

“Dal-“...

Nasıl “dalaş-“ olmuş? Eylemden eylem türeten bir {-Aş-} eki var mı?

Hiç duymadım. Bir dilbilgisi kitabına bak!

İyi misin sen, bu saatte gidip de kitap mı karıştıracağım?

Sonra bak!

Tamam.

Baksana!

Söyle!

Başka böyle kelime var mı?

Taktın ama... Bulaşmak, kamaşmak, savaşmak, dolaşmak, yanaşmak... Daha nicesi var.

Hımm... Öyleyse, “bula-“, “kama-“, “dola-“ eylemlerimiz olduğuna göre bu kelime de bir “dala-“ vardır. O zaman “dal-“ eylem kökü, {-A-} eylemden eylem yapım eki, {-ş-} de çok açık bir biçimde eylemden eylem yapım eki, işteşlik... Tabii “dal” kelimesini mecaz anlamı “kol” olan bir ad olarak düşündüğümüzde iş değişir. {+A-} addan eylem yapım eki olarak değerlendirmek gerekir bu durumda.

İyi de “bul-“ eylemi ile “bula-“ arasında ne anlam ilgisi var şimdi, buladıkça, bulandıkça hiç bulamazsın ki akıllım! Hah!

Gülme! Duygularıyla oynama! “bulandır-“ anlamındaki “bulga-“ eylemini hatırlarsan, yüzündeki alay pas gibi bir süre çıkamayabilir ve leke...

Bak şimdi, “dol-“ ile “dola-“ arasında da anlam ilgisi yok!

Nasıl yok, sen “bardağı doldur-“ gibi akla ilk gelen bir örnekle böyle söylüyorsun, dolu iş varsa elin ayağına dolaşmaz mı? Senin odanın hâlinde olduğu gibi yere bir yığın kitap yayılmıştır, basacak yerlerin dolmuştur ve ayakların dolaşır.

Bu {-A-} eki öyleyse eylemin anlamına bir süreklilik ve güç kazandırıyor. Hatta, ekin daha eski biçimi {-gA-} olabilir, {-g} eylemden ad yapar ve {+A-} da “ata-“, “buna-“ örneklerinde olduğu gibi addan eylem türetir ve sonra {-g} eriyince elimizde eylemden eylem yapım eki gibi görünen {-A-} kalır. “dalaş-“ eyleminin kökünü “dal” olarak düşünürsek de, burada da yine addan eylem türeten {+A-}’yı {-ş-}’den önce görev başında buluruz.

Bir ihtimal; ama bu açıklamaya bile gerek yok, neticede “sür-e-“, “kam-a-“, “tar-a-“ örneklerindeki gibi eylemden eylem yapmasından tanıyoruz {-A-}’yı.

Köpekler hâlâ dalaşıyordu.

Peki “savaş-“ hakkında ne düşünüyorsun?

Savaşmak, kötü bir şeydir öğretmenim, insanlar birbirlerini acımasızca öldürürler. Ne demiş büyüklerimiz...

Repliklerden geri dön ve kelimenin kökünü ekini söyle, evet savaşmak?

Şimdi iki açıdan bakabiliriz. Birincisi, “söz, haber, dava, nasihat, kıssa” gibi anlamları olan bir ad kökünden, {+A-} ile önce addan eylem sonra da {-ş-} ile eylemden eylem türetilmiştir. İkincisi “uzaklaştır-, bırak-, yerini değiştir-, defet-“ anlamlarında kullanılan bir “sav-“ eyleminden {-A-} ile eylemden eylem, sonra yine meşhur {-ş-} ile eylemden eylem... “dağıl-, uzaklaş-, git-“ anlamlarında “savıl-“ ve “saç-, dağıt-“ anlamlarında “savur-“ var.

“ Sen şimdi “sav-“ eyleminden mi türemiştir diyorsun, “sav” adından türeyemez mi?

Haddim değil ille de böyle demek; ama kelimenin biçimlendiği zamanları düşünürsek, savaşın mantığında “söz”ün ağırlığından çok, “senin olduğuna inandığından diğerini uzaklaştırmak, onu dağıtmak” var. Modern hayatta, güçlü olanın “söz”üyle savaşların başlatılıp bitirilmesine aldanma sen!

Saat kaçtı, neredeydim? Gece değildi artık, bahçede de değildim, kelimeler başka mekanlarda, zamanlarda daha kısık bir sesle gezinmeye devam etmişti zihnimde.

“Hulâsa hayat dar; fakat tabiat geniş ve munisti.”

Ahmet Hamdi TANPINAR, Huzur

III

“Şişesi is bağlamış bir lâmbanın ışığı

Her yüze çiziyordu bir hüziin kırışığı.

Gitgide birer ayet gibi derinleştiler

Yüzlerdeki çizgiler, gözlerdeki çizgiler...”

Kelimeler...

Bazen taş gibi sert, kararlı ve tepkisiz... At fırlat karşıdakine, kanasın dursun dikiş tutmaz yüreği...

Bazen toprak gibi bereketli, doğurgan, yükle bir anlam, emzirip beslesin... Bağına bastığı ve başka bir bağlamda “odun” deyip geçeceğin ağaca hayran ol...

Kelimeler...

Bazen dev bir ayna... Derin derin, hüzün ve gülümsemeyle dal git herkesten daha az gördüğün yüzündeki ifadelerin girdabına...

Kelimeler; rengarenk, soğuk, sıcak, ılık, yumuşak, acımasız, şefkatli, oyuncu kelimeler... ve kelimeleri anlamaya çalışan hanımefendiler, beyefendiler...

Bazen oyuncak kelimeler... Çevir parmaklarının arasında, sarıl uyu, hediye götür, dolabın üstüne koy, at tut, paylaş; ama yaramaz çocuklar gibi önce parçalara ayırıp sonra onları tamir etmeye kalkışma!

Neden?

Akıl sağlığı için tehlike arz ediyor. Bir kez parçalara ayırdığında onu yeniden tamamlamak zor... Hangi parça nerenindi? Saat gibi... Bırak zamanı gösterebilirsin, tak koluna ya da köstek ile as cebine ve gezdir onu, kullan yalnızca. Parçalara ayırdığın kelimelerse eğer, radyodan sigara dumanı gibi yükselen taş plak namelerinin saat tik taklarına karıştığı, “hayat” a ve “zaman” a dair sırların mırıldandığı o küçük saatçi dükkanında, kök ve ekleri masanın üzerinde bulamayabilirsin. Elinde yalnızca saatin kordonu ve kapaklarıyla kalmak da mümkün. Parçaları, dilin zaman içindeki yolcuğunda bulmak durumunda kalabilirsin.

Etimoloji... Meraklısın kelimelerin hikayelerine... Onları parçalamaya...

Çocuk, oyuncağa zarar vermektense, onun işleyişini, içini dışını öğrenme, anlama gayesiyle onu parçalamaz mı?

Kelimelerin mantığını, ruhunu anlama gayesi... Etimoloji böyle bir uğraş.

Böyle üç beş kelime ve ek var yerli yersiz karşına çıkan, “Ebel!” deyip kaçan, “Gelsene!” ile aklımı çelen, göz kırpan, kalabalıklarda omzuma çarpıp “Pardon!” derken yüzünde kasıtlı bir gülümseme olan, telefonu uzun uzun çaldırıp “Alo!” dediğimde susup bekleyen, imzasız isimsiz mektuplar gönderen, seslenip seslenip de ben sağa sola bakıp sesin sahibini ararken köşede hâlîmi izleyip gülen kökler ve ekler var.

Bırakma peşlerini, sen de uğraş onlarla.

Onlara bir oyun oynayacağım, kendileriyle ilgilenmiyormuş, onları aramıyormuş gibi yapıp bir bir sobeleyeceğim hepsini.

Bir iki üç dört beş altı yedi sekiz kırk dokuz, elli, önüm arkam sağım solum sobe!

Siz “tün” ile “kün”! “Tün“, senin “gece, karanlık” anlamında olduğun malum, “tüt-“ eylemi de, duman çıkarmak ise, duman da siyahsa ve yoğunsa, gece gibi örterse, ben de “tü-“ diye bir eylem düşlerim ve {-n} ile eylemden ad olmuşsun diye düşünürüm. “Kül”, yanan şeylerden arda kalan parçaların adıysa, “kün” de “gün, güneş, gündüz” ise, yine bir “yan-, ateşlen-“ anlamında “kü-“ eyleminden {-n} ile ad türetilmiştir. Sobe sobe sobe!

Hiç dikkatini çekti mi?

Hangisi?

“Sal-, saç-, sat-, sav-“ eylemleri ne kadar da benziyorlar birbirlerine?

Evet, sanki kardeş gibiler... Biri hemen yanı başına, usulca uzatıyor; diğeri çevreye dağıtıyor; üçüncü kardeş kendinden alıp başkasına veriyor; dördüncüsü de biraz kötü niyetli bir şekilde uzaklaştırıyor.

Beşincisi hani bana hani bana demiş! Beş parmağımla duvara vura vura, sobe sobe!

Siz, “uç“ ve “uz”, aynı köktensiniz. “Uç” hangi anlamlara sahip? “Uzak, bir nesnenin sonu, “uz” da “uzak” anlamında ise, “uç” kelimesi ünlüyle başlayan bir ek aldığına göre, eylemimiz, “ilerle-, git-, uzaklaş-“ anlamlarına yakın, uzun bir “u-“ olabilir. “-ç” ve “-z” ekleri, eylemden ad yapmıştır. Sobe sobe sobe!

Elimde bir şey var, onu alıp dahilimde olana akıtıyorum, “içiyorum”; onu diğeriyle yan yana getiriyorum, bağliyorum, “iliyorum”; ona güç uygulayarak ileriye gitmesine sebep oluyorum, “itiyorum”; onu aşağıya doğru bırakıyorum ve o, “iniyor”... Onu başka şeylerle toplayıp, üst üste koymak da mümkün; ama bu bahse hiç girmiyorum, yoruluyorum. “i-“ eylemi, seni “hareket ettirip yerinle ilgili bağlamını değiştir”iyorum, sobe sobe!

Sen, “i-“ eyleminin hangilerinde uzun hangilerinde kısa olduğuyula ilgilenmiyorsun anlaşılın!

Şimdilik ilgilenmiyorum.

Bak ben sana söyleyeyim. “İl-“ eylemindeki ünlü uzun, “it-“ ve “iç-“ eylemlerindeki kısa...

Sen, yüce kelimesi! Nedir uçmak? Yüksekçe çıkmak... Ölmek anlamı da var Eski Türkçe’de. “muktedir ol-“ anlamındaki kısa ünlülü “u-“ ya da az önce söz ettiğim “ilerle-, git-, uzaklaş-“ anlamındaki bir uzun “u-“ eylemine kadar soyabilir miyim seni?

Dur dur dur! Yüce ile başladın, “uç-“ filinden söz ediyorsun. Bak sen bu oyuna kendini çok kaptırma istersen. Yüce kelimesinin, muhtemelen yüksek ile bir kardeşliği var, etimolojisine böyle yaklaşmak gerekir. Hem “uç-“ eyleminden türetsen bile ön seste “y-“ türemesi olması gerekir ve biz bu sesin bazı

kelimelerde ilk hecenin ağırlığını taşımakta zorlanan “ı-“ dan önce türeyebileceğini düşünüyoruz: yıldız, yıgaç, yılıg (ılık), yıgla- (ıgla- “ağla-“), yıp (ip) gibi... Sen hiç herhangi bir kelimenin hem “yu-“ hem de “u-“ ile başlayan farklı biçimlerini gördün mü?

Hah hah ha! Hiçbir şeyden o kadar da emin olma! Sözcüğün başında y- türemesinin nedeni, ı-’nın ilk hecenin ağırlığını taşıyamaması olmayabilir. İlk hecedeki uzun ünlülerin ikizleşmesi sonucunda, ikiz ünlünün ilk ögesi “y-“ fonemine dönüşmüş de olabilir. Benden örnekler mi istemiştin? “yığ-, topl-“ anlamında “üg-“ ve “yığın” anlamındaki “yügmäk” kelimesi... “çık-, yüksel-“ anlamındaki “ün-“ ve “yün-“... “üfür-, üfle-, şişir-“ anlamındaki “ür-“ ve “yür-“... Arayıp tararsak örnekleri çoğaltmak da mümkün. “yüce” kelimesinin Azerbaycan Türkçesinde “uca”dır. Kazakça ve Kırgızcada “uya” kelimelerinin anlamı ne biliyor musun? Yuva! Uygurcada da bu kelimeyi “uga, uva” olarak görürsün.

Şimdi örneklerine sarılıp “yüce” kelimesinin açıklamasını bulacağını sanıyorsun.

Hayır hayır, inan bulmak değil amaç? Bulmak, ufuk çizgisi yalnızca ve yürüsen de hep koruyor mesafeyi; ben yürüyorum yalnızca, o olmaz, bunun hiç şansı yok, o yolu denemedik, bu kayanın arkasını görmemiz imkansız, dersek, hiç risk almazsak yollar nasıl renklenecek?

Biliyorsun ki saçmalamak gibi de bir özgürlüğün var!

Aşladığın iyimserlik için teşekkür ederim.

Tamam, tamam, evet, “yüce” kelimesini sobeyecektin.

Oynamıyorum!

Lütfen, meselemiz iddia etmek ve de kanıtlamak değil zaten, lütfen, ne düşündüğünü merak ediyorum.

Peki, heyecanımı emdin soğurdun; ama söyleyeyim yine de, kuru kuru, kısa net anlatayım: “uç-“ eylem köküne, {-a} eylem zarfı eki ekleniyor ve iki ünlü arasında {-ç-} yumuşuyor ve en sonunda da ön seste /y-/ türüyor. Kalıplaşmış eylem zarflarının adlaşmasına örnek çok... “kod-“ eyleminden “aşağı” anlamında “kodi”; “kir-“ eyleminden “geri, arka” anlamında “kirü”; “aşun-“ eyleminden “önce” anlamında “aşnu”; yine “oz-“ eyleminden “önce, eski” anlamında “oza”; “geç-“ anlamındaki “öt-“ eyleminden “öte” gibi... Dikkat edersen bu kalıplaşmış sözcükler, eylemin sürekli gerçekleştiği ya da gerçekleşebildiği mekânın ya da belirlenmiş zamanın adını türetiyorlar. “Yüce” de uçmanın mekânıdır. Sobe, sobe işte, sobe!

Kazan çömlek patladı! Kazan çömlek patladı! Kazan çömlek patladı!

Ne demek şimdi bu?

Bilmiyor musun? Saklambaç oyununda bazı uyanık çocuklar arkadaşlarının bir giysisini geçirip sırtlarına, saklandıkları yerden giysisinin bir ucunu –farkında değilmiş, saklanmayı becerememiş gibi- “ebe”ye gösterir. Ebe de, giysisinin asıl sahibinin adını haykırır haykırır, senin gibi “Sobe, sobe işte, sobe!” diye bağırır ve saklanan kimi çocuklar ellerini çırpıp, hoplayarak seslenirler: “Kazan çömlek patladı! Kazan çömlek patladı!” Oyun bozulur.

“Uç-“ eylemindeki ünlü, kısa olduğu için mi...

Evet!

Peki oyunda aynı adı taşıyan iki kişi, diyelim ki iki Veli varsa, ben de Ali’yi Veli sanıp ona “Veli!” dediğim için kazanı çömleği patlattıysam ve diğerleriyle birlikte iki Veli’nin de saklandıkları yerden çıkışlarını gördüğümde bir uyanıklık edip “Patlamadı arkadaşlar, ben öteki Veli’yi sobeledim, Ali olmuş Veli’yi değil, diğer Veli’nin ağacın arkasında olduğunu biliyordum.” desem, ne olur?

Bir ihtimal...

Evet, her zaman, *bir ihtimal daha var...*

O da “geç, akşam” anlamındaki “kēç” adından “gece”yi; “tün” adından yine “gece” anlamında “tüne”yi türeten bir eski datif-lokatif ekinin, uzun /ū/’lu “ūç” adına eklenmesiyle, kelimenin önce “uca” ve önsese “y-“ türemesi, “y-“nin inceltici etkisiyle, sonra da “yüce” olduğu mu dersin? *Söyle canım, ne dersin?*

" En dikkatli romancının bile gözünden kaçabilecek binlerce ayrıntısı vardır hayatın. "

Dostoyevski, Karamazov Kardeşler

IV

“Gurbet beni muttasıl çekiyordu kendine.

Yol, hep yol, daima yol... Bitmiyor düzlük yine.

Ne civarda bir köy var, ne de bir evin hayâli,

Sonun ademdir diyor insana yolun hâli.”

Saklambaç oyunu bitmişti ve arayanın mı yoksa saklananların mı kazandığının belirsizliği, Adem’in yutamadığı elma gibi, sokaktaki tüm çocukların boğazlarına oturmuştu. Oyun içinde oyun, ah matruşka bebekler sizi...

Aldatmanın, aldanmanın ve güvensizliğin “pamuk helvacılar” gibi sık sık geçtiği bu sokakta, affetmek, unutmak ve oyun arkadaşına sarılmak “pamuk helvalar” gibi –bir o kadar tatlı ve pembe- değil miydi?

Biri hariç, farklı oyunlara başladı çocuk kelimeler...

Ebe, başını ellerinin arasına alıp kaldırıma çömeldi ve ortadan yırtılmış siyah-beyaz fotoğraflarla dolu bir odaya kilitlenmiş hissiyle, “*kendini boşlukta tamamlayan*” tüm hayatlar adına, yarım kalmış bir oyunu düşü yettiğince canlandırmaya çalıştı.

Kim kaldı, kim kaldı...

Saklanıp da çıkmayanlar... Takım elbiselerini dolapta, pijamalarını özenle katlanmış bir duruşla yatağın üstünde, dış fırçasını lavabonun kenarında, okuduğu kitabı arasında küçük bir kurşunkalemle sehpanın üzerinde, içinde üç beş dalın kaldığı sigara paketini beyaz gömleğinin cebinde bırakarak, eşyaları dahi soluk alırken, kahveyi kısık ateşin üstünde unutup gider gibi, başında olmadığı sürece kabarıp taşacak yürekleri ardına koyarak, “nasıl” gider bir insan ve daha acısı “nasıl” dönmez?

Siz ölenler, beklemekten ve bekletmekten sıkılmadınız mı? Tüm kazanların ve çömlüklerin patlamasına razıyım; fakat...

Saklanılacak yer ölüm olduğunda, kim kimin elbisesini giyer ki?

Ve insanların saklanıp dönmemesi kadar acıtmasa da, eklerin çekip gidişi de ayrı bir muamma!

Evet, bir zamanlar sen vardın {-TAÇI}, bir saklandın, daha da bulamadım seni. Oysa hiçbir şey yok olmaz, dönüşür, başka bir şey olur, desem... Bu ifade de tartışmaya açık... Kardeşlerin {-mA(k)çI} ve {-gUçI} diğer Türk lehçelerinin bazılarında yaşıyor, sana ne oldu birden bire? Yoksa, öylesine yakın, öylesine işleksin, “*o eski hâlinden eser yok şimdi*” de, ben mi göremiyorum seni.

İnce Memed’in unutamadığım “*inleyen nağmelerinden*” biri, zalim ağa Abdi’yi İnce Memed’in öldürmesinin ardından düğün bayram ilan eden köylünün, daha sonra onu aratacak kadar acımasız olan yeni ağa Hamza gerçeğini yana yana dile getirdikleri “Abdi gitti Hamza geldi!” cümlesidir. Elbette ki zalimlik değil dikkati çekmek istediğim, alingan olma {-TAÇI}! {-TAÇI} gitti {-AcAk} geldi diyemiyorum. Tebdil-i kıyafet gezdiğin gibi bir düşünceye inansam, çok mu abartırım? Hani desem ki, sen yazı dili geleneğinde yaşadığından ve yazının da koruyuculuğu sayesinde göremedik nasıl yıldan yıla hızla değiştiğini, desem ki aynaların yoktu, fotoğrafların... Konuşma dilinde ise yıldan yıla değişiyordun, eriyordun, inceliyordun, başka biri oluyordun adeta. Oğuz dili, yerli ağız özelliklerinden ve Türk yazı dilinden beslenmesi dolayısıyla, acaba bazı kullanımları bir arada mı bulunduruyordu? Karışık dilli eserlerde ikili biçimleri görmek mümkün... “beşzer” de var “meşzer” de... Gelecek zaman için “-gA, -gU, -AsI, -TAÇI, -AcAk” gibi çeşitli ekler kullanılmış ve sonra bu ikili biçimlerden biri baskın gelmiş. Senin birden elden ayaktan düşüp de göçüp gitmeni sindiremiyorum, seninle birlikte çocuk olmuş, genç olmuş, kelimelere katılıp coşmuşlardan birçoğu bizimle hâlâ; fakat sen...

Sen {-TAÇI}'nın arkasına gizlenerek aslında “ölüm” üzerine yazıyorsun dostum! Yoksa, bir ek adına kelimeleri böyle yasa bürümen için, aklını yemiş olman gerek!

Yokluk söz konusu olduğunda, ölüm olduğunda kelimenin ruhu, bütün yitirdiklerim adına bir acıyı çoğaltıyorum belki de... “Bir gün çıkıp gelecek, Tanrı'nın sobelediği o değildi” tesellisi; yitirilen kim ya da ne olursa olsun, yokluklarda tutunacak yegane dal oluyor, gerisi akıl, gerisi mantık... Ek de olsa, birinin başka bir ölenle karıştırıldığını, onun döndüğünü görmek istiyorum belki de.

Zihnin, tehlikeli düş virajlarında... Peki, kırbaçla atlarını, sen ki ata binmeyi bilmeyen çocuk!

Evet {-TAÇI}, bakıyorsun, {-AcAk} eki gelmiş, sen hangi işlevlerdeysen aynı kimlikle Eski Anadolu Türkçesinde ve Türkmencede kullanılmaya başlanmış, aynı senin gibi gelecek zaman çekiminde, ad ve sıfat türetmede görev almış. Peki onun birden bire, hem de iki heceli bir ek olarak ortaya çıkışına ne demeli? Elbette ki yapısında farklı ekler var. Onlarca kişi onun oluşumu için fikir ortaya atmış; fakat fikirlerin bu kadar çok oluşu bile garip değil mi? En son, bir bilge bu ekin gelecek zaman eki {-gA} ile kelimeler arasında geçici ilişkiler kuran, eşitlik hâli gösteren bir ad çekim eki olan {+çAk}'ın (+çA+ok) birleşmesinden oluştuğunu söylemiştir. Peki neden çok da işlek olmayan {+çAk} bu kadar mühim bir göreve geliyor? Niye hiç {-gAçA} biçiminde aynı işlevlerde kullanılmamış? Neticede “+ok” bir pekiştirme edatıdır, zayıflayana destek olur. {-gA+çAk} kalıplaştığı için mi {-gAçA} hiç kullanılmamış? Ben lafı niye bu kadar uzatıyorum? Onlarca Türkoloğun göremediğini mi gördüm? Hayır! Yalnızca, bir teselliye sığınıyor ve {-TAÇI}'nın ölmediğini söylüyorum!

Bu ekin Eski Türkçede “+ok” pekiştirme edatıyla birlikte de kullanıldığı gerçeğinden ilham alarak, daha çok bu edatla pekiştirilmiş olarak ağızlarda seyrettiğini ve daha sonra da değişmiş hâliyle Oğuz yazı diline bir ağız armağanı olduğunu düşünüyorum: kâl-tâçi-k > kâltiçik > kâliçik > kâliçäk > kâl-âçäk ve neticede ön seste k>g değişimini ve ç'nin yumuşamasını da hesaba kattığımızda “gelecek!”

Neye dayanarak kelimeye böyle bir gelişme tablosu çizdin? Yoksa kelimeyi kırk kez art arda söyledin de bu manzarayı mı gördün? “ç” incelten ve daraltan bir ünsüzdür yanılmıyorsam, son hece nasıl böyle genişledi? “ortu” > “orta”, “boğuz” > “boğaz” ve de “oçuk” > “ocak” değişimlerinde gördüğün son hecedeki ünlülerin genişlemesi mi sana ilham verdi? Sen “t”nin düştüğüne nerede tanık oldun da “ek”e böyle bir gelişim çizebildin? Önündeki “i”nin onu zayıflattığını, ağzın en önünde bulunan ünlülerden biri olarak “t”yi itip düşürdüğünü mü düşünüyorsun?

...

Verecek yanıtın yok!

...

Gösterecek kanıtın yok!

...

Mantık...

Şışşışışt, düş bu! Düşe kalka, düşe sobe!

“ ... insan, algılama zayıflığından doğan tatlı bir yalanın içinde bir süre de olsa oyuncağına kavuşmuş bir çocuk gibi avunabilirmiş ama, nedense aranan asıl şey insanın içinde kalırmış. ”

Hasan Ali Toptaş, Bin Hüzünlü Haz

V

“Gözlerime çökerken ağır uyku sisleri,

Çiçekliyor duvarı ocağın akisleri.

Bu akisle duvarda çizgiler belirliyor,

Kalbime, ateş gibi, şu satırlar giriyor:”

Sevgili geniş zaman eki, ne zamandır size bu mektubu yazmak istiyor; fakat cesaret edemiyordum. Aslında birkaç kez elime kağıt kalem alıp, size hangi kelimelerin uygun düşeceğini düşünerek, sonra sadece sizi düşünerek öylece yumdum gözlerimi. Sizin de benimle ilgilendiğinizi biliyorum. Bana gelen imzasız isimsiz mektupları siz gönderiyor olabilirsiniz, eğer siz değilseniz, çok üzülürüm. Yanlış anlamayın, sizden bir beklentim yok, ben yalnızca, efendim nasıl demeli ki...

Zihnimi meşgul edeceğiniz, adımlarıma, gülüşlerime, suskunluğularıma, efendim artık söylüyorum, ruhuma karışacağınız hiç aklıma gelmezdi. Sizi çocukluğumdan itibaren birçok insandan dinlemiş, nelerle meşgul olduğunuzu, iklime göre neler giydiğinizi öğrenmiş, bunları birçok kez de yaşamış idim. Perdeyi hafif aralayarak, parke taşlarla döşeli sokağımızdan mağrur ve asice yürüyüşünüzü izler, gün ışığının düzlüğü, inceliği, genişliği ve akşamın kalın karanlığına ne hoş uyum sağladığınızı düşünür; ama bakışlarımda inanın ki kötü bir niyet olmazdı. Siz “geniş” bir eksiniz, umarım beni anlarsınız.

İnsan bir kez ilgilenmeye başlayınca, daha fazla tanımak, anlamak, dinlemek istiyor. Onu bütün hikayeleriyle, fotoğraflarıyla görmek, görüp

hissettiklerinin aynısından bir tane de kendisinde yaşatmak istiyor. Siz daha iyi biliyorsunuz, “aşk” Mecnun’u, Mecnun da Leyla’yı yeniden yaratmadı mı?

Yanlış anlamayın, size aşık değilim; yalnızca adını koyamadığım bir his bu, hani siz de yardımcı olursanız, belki bir ad vermek daha kolay... Tabi ki siz de arzu ederseniz...

Sizinle kelimelerin insanların dudaklarından ilk kez dökülmeye, sızmaya, patlamaya başladığı zamanlarda tanışsaydık ne mesut olurdu... Sizin doğumunuza şahit olmak, asırdan asra nasıl değiştiğinizi görmek... Ah ne saadet... Yalnızca sizi değil, ilk insanların hangi seslerle neleri ifade ettiklerini bilmek, hangi kelimelerin kiplerin hangi dalgalarla biçimlendiğini öğrenmek, “dil”i tarihin seyri içinde yaşamak...Ve tüm bu yaşamlardan insan varlığının derinliklerine dalmak... Sizi bir düşe ortak etmekle, yüce şahsınıza haksızlık mı ediyorum? Eğer böyle düşünüyorsanız, bunu bilmek isterim ve lütfen, lütfen efendim, bunu benden saklamayınız, acı da olsa kaldırabilirim bazı gerçekleri!

Efendim, sizinle ilgili bazı şeyler duydum, daha da açık konuşsam eylemlerden sonra gelişinizle ilgili. Eğer eylem; eylem zarfı eki olarak {-U} alıyorsa, siz {-Ur} olarak; {-A} eylem zarfı eki alıyorsa da {-Ar} olarak kullanılıyormuşsunuz bir zaman. Çok da özel hayatınıza girmek istemem; ama acaba bu eylem zarfı eki ile bir müşterekliliğiniz mi var? Aslında sizi böyle bir soruyla meşgul etmeyecektim; fakat aynı ekin, tıpkı sizin gibi “sürekli olma” anlamı taşıması, beni bu konuda düşündürdü. “Yan-“ eylemine gelen {-a} eylem zarfı eki, “yana” gibi bir kelime türetiyor ve onun “tekrar” anlamı kazanmasına sebep oluyor; “tekrar”, bir ” süreklilik” değil midir efendim? “başla-y-u” ise “ilk önce, hep baş olan” anlamında. Siz inkâr edebilirsiniz; ama ben aranızda bir şeyler olduğundan eminim.

Yine sizinle ilgili bir başka bilgim de, birçok kipin oluşumunda katkınızın olması... Bu kipler biçimlenirken “bol-, tur-, er-“ gibi temel eylemler, hep sizinle çekimlenmiş. Bunları bilmek, bana, sizin ne kadar derin ve köklü olduğunuzu düşündürüyor, belki de siz, siz, ad, sıfat türeten ilk eklerden, eylemi yüklem yapan ilk kiplerden birisiniz. Size dokunamasam da, dilin coğrafyası içindeki derinliğiniz ve bilgeliğiniz, hale gibi öyle ışıyıyor ki gece yolculuğumu...

Siz yoksa, eylem zarfı eki {-U} veya {-A} ile “er-“ eyleminin birleşmesiyle oluşmuş bir ek misiniz? İlk kiplerden birinin emir, “er-“ eyleminin de temel kelime olduğunu düşünürsek, neden olmasın?

Dur dur dur! Ona daha fazla yazamazsın, bilmen gereken...

Tam kalbimi açtığım sırada, nedir bu saygısızlık?

Yeter, artık sessiz kalamayacağım. Boş yere yazıyorsun ona!

Neden?

Seninkine benzer bir mektup yazılı, hatta daha bilgece, daha açık, daha dayanaklı olan...

Aynıları mı yazılı?

Aynısı değil tabi ki? Bazı fikirler kesişiyor. O mektupta, {-U},{-A} eylem zarfı eki “er” adının birleştiği dile getirilmiş.

Ama eylem zarfı ekleri hep bir eylemden önce kullanılır. Şimdiki zaman kipinin oluşumunda da bir eylemle eylem zarfı ekinin ve ardından da geniş zamanla çekimlenmiş “yori-“ eyleminin birleşmesi yok mu? Yine “kel-e tur-ur” gibi bir kipin görünümüne bakarsan eylem zarfı ekinden sonra başlıca eylemlerden biri geliyor.

Bu benim meselem değil, ben sana söyleyeyim dedim.

Sevgili geniş zaman eki, haddim olmayarak kalbimi size açtım. Bu mektup elinize geçer mi onu da bilmiyorum. Eğer size ulaşırsa şunu da bilmenizi isterim ki, ben sizin sonunuzdaki “-r” ile hep bir eylem düşledim, belki öyle değilsiniz; ama sizi öyle sevebilir miyim, inandığım gibi...ki sevmek, inancından başka bir kişi yaratmaksa...

Lütfen, bu mektubu kimseye okumayın ve yırtıp atın! Rica ediyorum...

Not: Siz benim düşündüğüm gibi biri değilseniz bile, parke taşlarla döşeli sokaklar, bana hep sizi...

“Ben yaşadığımı anlamak için kendi kendime bir çeşit yaşama oyunu oynar, serüvenler uydururdum. Çoğu kez, bir hiç yüzünden özellikle gücenmeyi bile denemişimdir. Gücenecek hiçbir şey olmadığı hâlde, kendimi kandırdığımı bildiğim hâlde, işi öylesine büyütürdüm ve öyle bir noktaya getirirdim ki, sonunda gerçekten gücenirdim! Bu oyun kendime artık egemen olamayacak duruma kadar hoşuma gitmişti. İnanır mısınız baylar, ilk kez de böyle aşık olmayı denedim ve bu yüzden olmadık acılar da çektim. Kalbimin bir köşesinden bu acıya inanmamazlık ve bu acıyla alay etmek yeşerirken, yine de acı çekmeyi sürdürdüm. Üstelik sırsıklam bir aşık gibi kışkırtıyor ve kendimi kaybediyordum. Bunun tek nedeni can sıkıntısıydı sayın baylar, evet can sıkıntısı...”

Dostoyevski, Yeraltından Notlar